

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SELSKABET
HARMONIEN

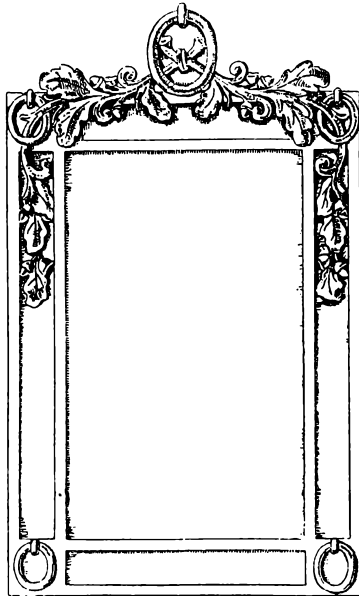

1799

1849

1974

SELSKABET HARMONIEN

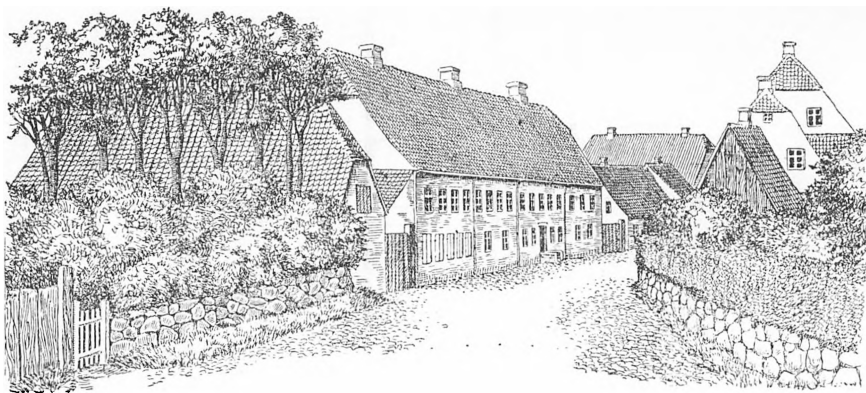

„Det harmoniske Selskab“s
opslagstavle

1799 - 1849 - 1974

Udgivet i anledning af 175 års dagen for klubbens oprettelse

Harmonigaarden 1850.

ET PAR ORD TIL INDLEDNING

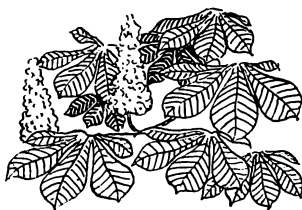
I år kan vor gamle klub fejre sin 175 års eller om man vil 125 års fødselsdag, jeg er dog mest tilbøjelig til at fastholde år 1799 som det egentlige fødselsår, da jeg ikke kan forestille mig, at danske borgere, der stod i „Det harmoniske Selskab“, da det opløstes i 1842, har holdt op med jævnlig at mødes på den vante måde til kortspil og anden fornøjelse.

Det viser sig også, da klubben i 1849 skal genoplives, sker det på det gamle grundlag, de fem borgere, der udarbejder love og leveregler for selskabet „Harmonien“ har haft nøje kendskab til „Det harmoniske Selskabs“ protokoller, – altså – vi fejrer i år vor 175 års fødselsdag. I anledning af selskabet „Harmonien“s 100 års jubilæum for 25 år siden blev der udgivet et digert værk, der indgående har behandlet vor klubs historie fra 1799 til 1949. Den nuværende bestyrelse har dog ment, at vi i år bør markere 175 årsdagen med en beskeden men munter publikation – og her er den –.

Dog allerførst vil vi mindes den strålende fest vi havde i 1949 ved på modstående side at bringe en tegning fra denne store begivenhed, vi ser her „Harmoniens“ daværende formand, direktør N. Th. Thomsen danse jubilæumspolka med to konger – Frederik VI (1799) og Frederik VII (1849).

Og lad os så glæde os over, at vor gamle klub – trods sin 175 år – stadigvæk er spillevende.

J. C. Nielsen

1799

1949

1849

Hejsasa og hopsasa,
vi har fødselsda' i da'
først for sytten-niti-ni,
da vor kære Harmoni
første gang til verden kom
en – to – tre og avet om!

Der var både fart og skub
i den gamle borgerklub
diskussion og assemblé,
godt med rom og lidt med te,
fyldte bægre – hip hurra!
Hejsasa og hopsasa!

Dansk og tysk var ligefedt,
her man samledes om eet:
Kongetrotskab – borgerdyd
skulle være klubbens pryd –
det er det den da' i da'
hejsasa og hopsasa!

Men da rytterne drog væk
blev Slesvigholstens sønner fræk,
med Harmonien var det slut
en tønde blev det nu med krudt,
en skønne dag den futed' a'!
Hejsasa og hopsasa.

Hejsasa og hopsasa
vi har fødselsda' i da' –
nu for atten- ni og fyrre!
Dansk og stærkere og større
genfødt blev vor „Harmoni“
i attehundred- firti – ni.

Nu oprandt en dejlig tid
man stævned frem for bør så blid.
Her modersmålet atter klang
frit i Lembckes skønne sang.
Kong Frederik her gildeglad
blandt sine Sønderjyder sad.

Men frihedsglæden endte brat
i en Dannevirkenat,
hårdt var slaget, tung af sorg
sad man i den gamle borg,
snart voksede dog viljer frem
til trofast kamp for sprog og hjem.

Preusen fik trods tvang og tryk
ikke bøjet vores ryg,
et fristed blev den gamle gård
for danske i de tunge år.
I groggers damp, cigarers røg
lød danske alvorsord og spøg.

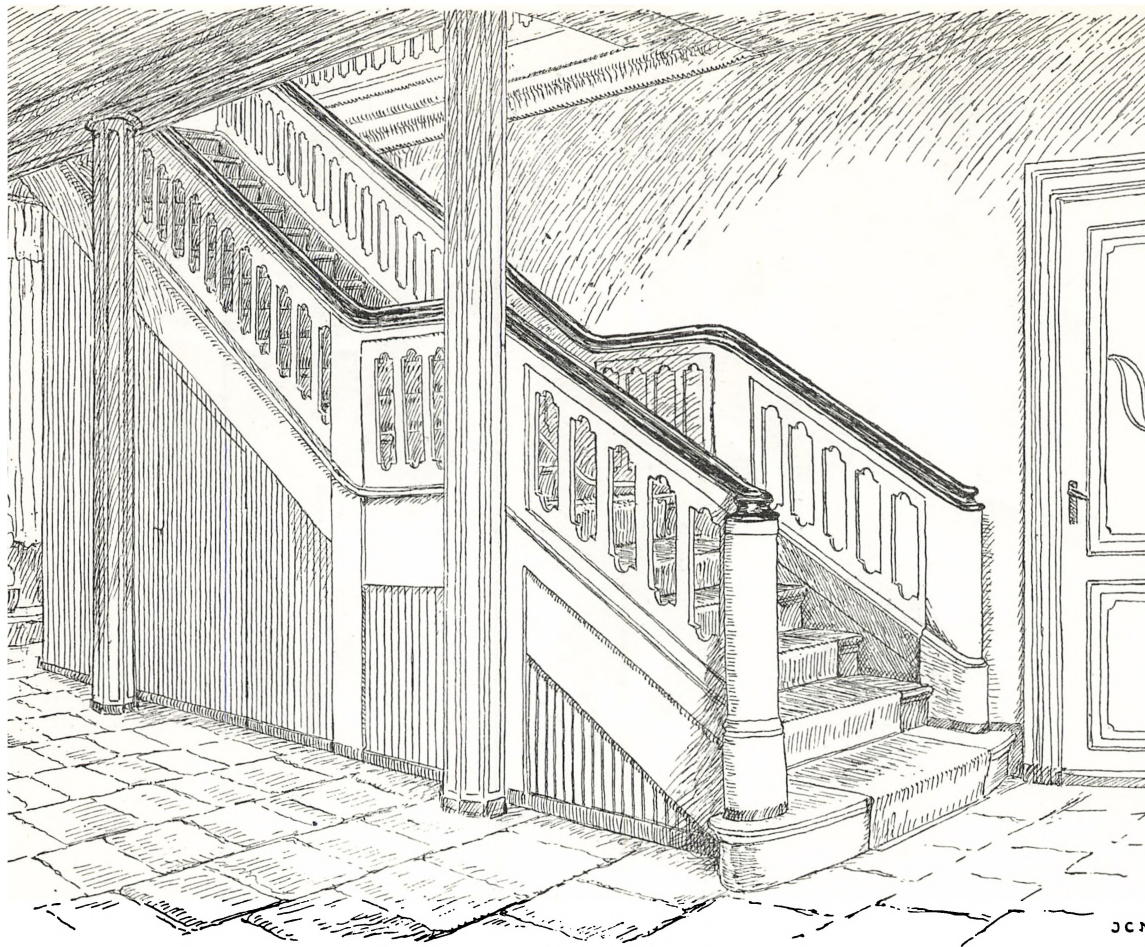
Hejsasa og hip hurra
for byens genforeningsda'!
Da Christian Rex til Staden kom
han ad Gåskærgade drejed' om
og ind i „Harmonien“ drog
hvor borgerne imod ham tog.

Endnu engang til vores land
kom Tyskerne med mord og brand,
Her Blæhrs teatersal de tog! –
da langt om længe bort de drog
i læssevis vi maged ud
og skurede med skarpest lud!

Da der brok var gået i'en
frelste Thomsen „Harmonien“,
penge tryllede han frem
til vort gamle danske hjem,
halvfjerdehundredtusind bobs
En – to tre og hopsahops.

Trende store her på rad
danser jubilæumsglad,
fortid – nutid hånd i hånd –
samme vilje samme ånd!
Gid fremtiden må følge trop
hejsasa og hopsahop!

J.C.N. 49

Den gamle Trappe i „Harmonien“

SKÆBNETIDER

Her kommer et mere alvorligt afsnit i dette el-
lers så muntre festskrift.

Generalforsamlingen den 30. april 1968 blev en mere skelsættende begivenhed, end man den aften var klar over. „Harmoniens“ mangeårige formand, direktør N. Th. Thomsen, ønskede ikke genvalg – og hermed gik den mand fra borde, der mere end nogen anden havde bragt „Harmonien“ fremad trods krise og krig, udvidet og bygget nyt, det var med fuld føje at han i en takketale blev kaldt „bygherren“.

Alt syntes således klar til en lang og støt fart ud i fremtiden – men det kom helt anderledes.

Den gamle røde gård, med sine smukke sale og rum, med teatersalen og det nye hotel – udbygget og restaureret – alt dette rummede muligheder for en god forretning, hvilket en tidligere vært klart havde bevist, men nu gik det tilbage langsomt men sikkert. Forstod værterne ikke deres opgave, eller magtede de den ikke?

Kommunaldirektør Tage Madsen fulgte N. Th. Thomsen i formandsstolen, men det stod nu klart for formand og bestyrelse, at de indtægter, som værtens husleje kunne give selskabet, ikke ville række til bygningernes vedligeholdelse end sige fornyelse. I sin beretning på

Jens Erik Vilain

Hans Christian Lei

Hakon Thomsen

Johannes Christian Nielsen

Hans Nielsen

Christian Fuhl

Arne Kaarup-Andersen

generalforsamlingen den 15. juni 1970, erkendte formanden denne situation idet han sagde, at det at drive en så stor virksomhed var en urimelig økonomisk opgave at stille selskabet „Harmonien“ – og kun ansvaret for, at kommunen har sin teatersal, sin koncertsal, sit samlingssted for talrige foreninger skyldes, at bestyrelsen ihærdigt har søgt at klare dagen og vejen. Samtidig kunne formanden meddele, at „Harmonien“ havde fået tilsagn fra sparekassen om et lån på 500.000,- kroner. Tage Madsen nedlagde samme aften sit formandshverv og foreslog som sin efterfølger amtsfuldmægtig Poul Schönemann, der blev valgt.

Det var et utaknemligt arbejde amtsfuldmægtigen gik ind til.

Gennem de følgende bestyrelsesmøders diskussioner, overvejelser, analyser og budgetopstillinger stred bestyrelsen sig efterhånden frem til den overbevisning, at skulle det gamle kulturhus reddes for fremtiden som det samlingssted for byens og egnens danske befolkning, det i over 100 år havde været, burde kommunen træde hjælpende til.

Og så kom bestyrelsesmødet den 26. oktober, hvor formanden indledte med at sige: „Som det vil fremgå af dagsordenen, er det alvorlige og afgørende spørgsmål, der gerne i aften skulle finde deres løsning“.

Løsningen blev denne, at en enig bestyrelse besluttede at overrække hele „Harmoniens“ store kompleks i Gåskærgade som gave til kommunen. Der blev indkaldt til ekstraordinær generalforsamling, hvor bestyrelsen efter lange diskussioner og mange indlæg fik bemyndigelse til at forære „Harmoniens“ grund og bygninger til Haderslev kommune.

„Harmoniens“ bestyrelse havde selvfølgelig stillet sine betingelser for selskabets fremtid i den gamle røde gård. I det endelige skøde står der, at gaven gives på betingelse af, „at ejendommen fortsat, så længe der er praktisk mulighed herfor, skal tjene almene og kulturelle formål for kommunens borgere og således at selskabet „Harmonien“ i samme tidsrum har tilladelse til hjemsted i ejendommen, herunder at have sine formænds portrætter m. v. opsat

i et dertil passende rum samt opbevaringsmulighed for arkivalier.“

Vi kunne selvfølgelig have solgt det hele til den højstbydende og tjent en millionformue – renterne heraf ville have sikret al den underholdning og festivitas vi kunne ønske for vore medlemmer næsten for al fremtid – men – man sælger nu engang ikke den gamle danske gård i Gåskærgade til byggespekulanter! – På et bestyrelsesmøde den 12. oktober 1970 meddelte Poul Schönemann sin bestyrelse, at han havde taget mod et embede i Roskilde og skulle snart flytte dertil, dermed stod selskabet „Harmoniens“ formandsstol atter tom – indtil bestyrelsen satte boghandler Johs. Chr. Nielsen i den. Hvordan vil nu klublivet forme sig i fremtiden? – i formandens beretning fra generalforsamlingen 3. april i år hedder det bl. a.: „Nu er bestyrelsens eneste opgave den, at skabe festlige timer for sine medlemmer.

I dag kan man ikke mere samles til foredrag og film – det sørger fjernsynet for – og skuespil sørger teaterforeningen for – så vi har bl. a. valgt den gamle festlige selskabelighed, der i de gode gamle dage kaldtes *Assemblée*.

Det er en gammel tradition indenfor „Harmonien“ vi har genoplivet – den var helt glemt – vidste nogen af os i grunden, hvad *Assemblée* var?

Vi smutter lige 123 år tilbage i tiden. I selskabets protokol læser vi, at det er et alsidigt og stort program, man byder på. Der er hele 5 fornyelser: Almindelige Baller – Musikalske Soireer – Forelæsninger – Kortspil – og – *Assemblée* – „de aabnes Kl. 7 og varer til Kl. 1. Orchestret 6 Stemmer præsenterer efter Liste hele Aftenen populær Dandsemusik. Der serveres varm Steg. Entreen er a Person 1 Mark courant, beregnet for Belysning, Musik og Bord“ –

Tilbage til i dag.

– Vi har nu bl. a. afholdt flere *Assembléeer* nøjagtig som i 1851 – dog har „Orchestret“ ikke mere 6 stemmer. – Så vidt bestyrelsen kan skønne, har vore medlemmer syntes godt om denne form for selskabelighed – vort 175 års fødselsdag fejres derfor ved en Jubilæums*Assemblée*.

Slotsgrund 1, bygget af Paul Christiansen 1834–35,
mesterens første arbejde i Haderslev

ERINDRINGER OM HARMONIEN OG GAMLE DAGE I HADERSLEV

Fru Ellen Faber, Gråsten, har glædet os ved at bidrage til dette jubilæumshefte med en række muntre minder fra det gamle Haderslev. Det var sådanne gemytlige beretninger, der blev fortalt ved stambordet i „Harmonien“ – de er derfor gode at have med, når miljøet – som det var i den gamle røde gård – skal drages frem.

☆

Foran mig står et dejligt gammelt fransk kaminur og tikker gennem dagene og de mange år. Det er af sort marmor, og på en lille messingplade er indgraveret:

*Til J. G. Wæger fra „Selskabet Harmonien“
den 4. Juni 1886.*

Gæstgiver Wæger har været med til at genoprette „Harmonien“ som en ren dansk forening. Han var min oldefar, boede i et smukt hus med 2 udbyggede karnapper i Badstuegade, det er

endnu bevaret. Oldefar var en god ven af Hiort Lorenzen, de kom meget sammen. En snurrig mand må oldefar Wæger have været og han havde bevaret sin sans for humor trods sin høje alder, i Haderslevs „Beerdigungsregister“ står der: „Er wurde 88 Jahre 9 Monate und 11 Tage.“ Min oldemor blev ifølge samme register „88 Jahre 2 Monate und 21 Tage“. De skulle fejre kron-diamantbryllup 1901 og der blev købt rigeligt ind til festen. Men så blev den gamle mand alvorligt syg og det gik mod døden. Min mormor, Frederikke Winther, kom henne fra Møllepladsen for at se til sin gamle far. Vinduet stod åbent og på lang afstand hørte hun stønnen og klagen. „Men far dog, har du så mange smerter?“ – „Nej, men folk der går a æ ga'e har godt a å hør en gammel mand strids med døden!“

Nu havde man jo de mange gode sager i huset, så det blev nok et godt gravøl. Ser jeg på det gamle ur og mindes min oldefar må jeg tæn-

ke på, hvor værdifuldt det er at kunne bevare et lyst og humoristisk sind til det sidste.

Igennem hele min barndom gik vejen daglig forbi Harmonien, først til Fräulein Matzens børnehave i Skolegade. Hun var sød mod os, og vi havde også et lille rim om hende:

„Fräulein Matzen mit den Katzen
und den vielen kleinen Spatzen.“

Til min forargelse styrtede hun altid ud med en skovl for at redde de flotte „pærer“ som mælkekuskens hest havde efterladt. Roserne havde sikkert godt af dem.

Senere gik vejen videre til Auguste Viktorias höhere Töchterschule, kom vi hjem med en dårlig karakter sagde far: „Nå, det er die höhere Töchter“, men det er en anden historie. Der var danseskole på Harmonien hos frøken Beck, der dirigerede os med en lille bambusstok, og der var ballerne – og gamle tjener Mosegaard – Harmoniens altmuligmand – der også passede de unges garderobe, det var under udøvelse af dette hverv han kom med følgende bemærkning: „Och I rigmandssønner, så står a her å passer å jer luse kasketter o så kan I it engang gi mig en Grossen“.

Juleballerne på Harmonien var i gamle dage meget elegante med damer i flotte kjoler, lange handsker og herrer i „Snibel“. (Kjole og hvidt).

Ved en sådan festmiddag i „Harmonien“ havde fru Peder med d – gift med boghandler Peder Christensen – en rosa kjole på – hun var en stor kraftig kvinde –. I hendes brede rosa silkeskød var tjener Mosegaard så uheldig at spilde en hel tallerken suppe – med sin læspende stemme forsøgte han at trøste fru Peder med d og sig selv med følgende: „skidt mæ æ kjol – de æ værst for den goj sup – for æ klump (boljerne) kan vi sammel up!“

Noget ganske særligt og for mig skelsættende var i maj 1921, da Studentersangerne „sang Sønderjylland hjem“. Der mødte jeg nemlig i Harmoniens gamle have den mand, jeg senere blev gift med. Det var som i et eventyr, han havde set mig ved koncerten i Domkirken om eftermiddagen, og som han senere fortalte mig,

havde han tænkt: hende havde jeg lyst til at træffe. (Jeg havde nu også en flot hat på). Han var indkvarteret hos min bror Poul på Damager, så bekendtskabet var hurtigt gjort. Vi dansede natten lang i den dejlige hvide sal.

Ja, ja, den „Harmoni“ har sikkert meget på sin samvittighed!

Jeg begyndte i Badstuegade hos min oldefar – går videre til Møllepladsen, hvor Hiort Lorenzen boede. Hans søn var gæst hos os ved afstemningen i 1920. Det var ham, der hejste det gamle flag, som min mormor havde gemt i en kiste siden 1864. Nu skulle Dannebrog igen gå til tops – en festdag der aldrig glemmes! Mine morforældre boede også på Møllepladsen, de havde en lille købmandsforretning og en skænkestue i det gamle bindingsværkshus ud mod Mølleedammen. Morfar sad af og til i Kaschotten på grund af sine frimodige udtalelser. Mormor demonstrerede ved at hænge røde fortræksgardiner foran vinduerne. De frembragte så med det hvide vindueskors et smukt Dannebrog, og så kom politiet og forlangte gardinerne fjernet „augenblicklich“, ja, men det kunne nu ikke lade sig gøre, hun var ved at gøre rent.

Her kom folk fra landet på torvedagene. En dag sagde en rar gårdmandskone: Ja, madam Winther, nu har vor kal og vor pigh så besluttet sig til å få ring å, de kommer å mandag, å så vil De jo nok gør’et lidt festlig for dem med et kønt kaffe bord. De kom og drog til guldsmeden og karlen kom hjem med en flunkende guldring. Pigen havde købt en paraply „få den trænger a mer te.“

Huset vendte mod syd ud til Dammen og Sønderbro, hvor Slotsvandmøllen ligger. Min mor, en lille pige på 2 år, faldt ud af et vindue ned i Dammen, heldigvis i en stærkt stivet kjole, der kunne flyde på vandet. En mand, der sad i skænkestuen, så hende, sprang ud af vinduet og fiskede hende op. Min far hilste altid med stor ærbødighed på denne redningsmand, når han mødte ham på gaden.

På hjørnet til Slotsgrunden ligger min farfars hus, bygget omkring 1834, hvor det tidligere fængsel havde ligget. Huset vakte ikke ringe op-

Vaskedag hos Paul Christiansen i Apotekergade omkring århundredskiftet

„Mølleprinsessen“ fru Margrethe Christiansen og hendes datter Ellen senere gift med overretssagfører A. Faber, Gråsten

Huset i Badstuegade hvor J. G. Wæger boede

D. N. 53

mærksomhed og betragtedes af sagkundskaben som et af sin tids mest stilrene. Min farfar var murermester og deputeret borger, en meget streng, flittig og dygtig mand og der stod stor respekt om ham. At en lille læredreng – efter en ordentlig overhaling, kunne udbryde: „ka vi it snak om et i de goe, lille mester“ – var uhørt. I dette hus blev min far født og må have været et stærkt og kraftigt lille barn, for en dag trimlede han ud af sin vugge, nedad trapperne, ud på gaden, og man fandt ham mellem benene på mælkekuskens hest. Der skete ham ikke noget, heldigvis.

Min mor var meget køn, af den mandlige ungdom i byen kaldtes hun Mølleprinsessen. Da

min far hørte, at hans tilbudte den følgende morgen skulle rejse til Amerika til slægtninge – kommoden var allerede afsendt – ilede han i stor hast til hjemmet på Møllepladsen, friede, blev bønært, og så sad de to og var lykkelige. Forgæves stod veninder næste morgen på banegården med små afskedsbuketter.

Far og mor blev gift i 1882, far var 32 og mor 20 år gammel og de boede i Apotekergade 13 (310), lige overfor domkirken, og her voksede de så op de mange børn, ialt 11. Ja, sådan var det på de tider. I dag er kun de to yngste tilbage.

Stor selskabelighed førtes ikke, far havde så travlt som bygmester fra 6 morgen til 6 aften, jernflittig, beskeden og nøjsom. Mor var lyset i

hans tilværelse og han beundrede hende grænseløst, alt hvad hun sagde og gjorde var rigtigt i hans øjne. Hun ville gerne være smukt klædt, lå hun i barselseng, blev der sendt et udvalg af parasoller, stoffer og lignende fra Kirschstein på Gravene, den førende forretning. Da mor engang havde iført sig en ny kjole med et lille slæb, der holdtes nede med blybånd og stolt skred ned ad Lavgade for at vise sin pragt hos forældrene på Møllepladsen – medens hun nød tyngden i slæbet – så hun pludselig i et vindue, at en lille dreng frejdigt sad på slæbet og kurede med, til hendes store forbløffelse og latter. Hun havde udpræget sans for det komiske, det var der jo også brug for.

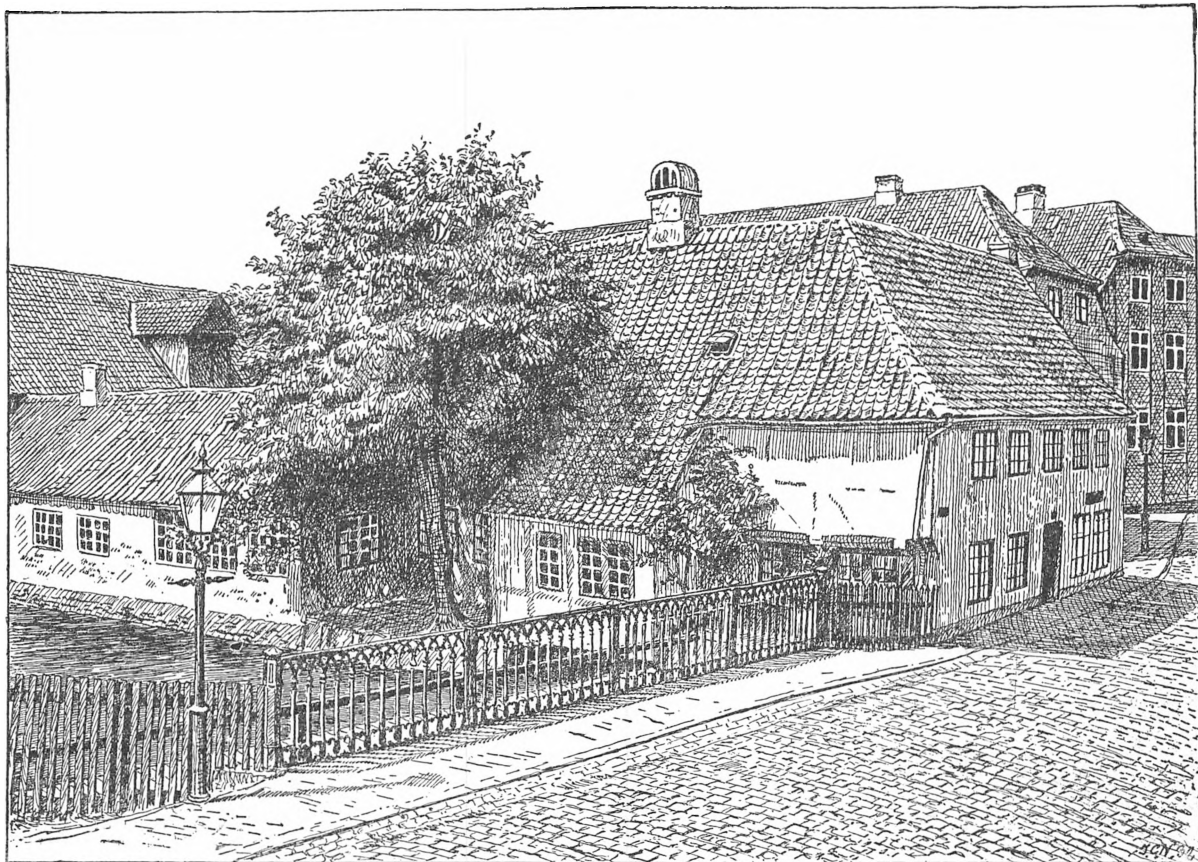
Det må ikke altid have været let at komme ind i en familie som de gamle Paul Christiansens, hendes svigerforældre, der var dybt religiøse, strenge og sparsommelige – og tysk prægede, d. v. s., at min farfar var Slesvig-Holstener „up ewig ungedehlt“, altså Slesvig og Holsten som selvstændigt Hertugdømme. Kom gamle farmor på besøg i Apotekergade, havde hun en andagtsbog i pompadouren, hvoraf hun læste højt og samtidig rakte mor et strikketøj til behagelig benyttelse. Da mor engang måtte ledsage far til en fest i den tyske „Bürgerverein“ til ære for sin svigerfar, der var oldermænd for murerlauget, blev der sagt om hende: „sehr schön, aber sehr kühl“, begejstret har hun ikke været.

Mor havde mange venner og hendes fødselsdage var en fest. Hun modtog sine gæster med et strålende smil, bød velkommen og sagde på sin søde måde „nå, hvad har I så med til mig, mal hit mit de Geschenks“.

Efterårsmarkedet i Haderslev i gamle dage varede 3 dage og var et højdepunkt af liv og lystighed, gøgl og boder med Christiansfelder honningkager, kniplinger, fodtøj og nips, der lokkede mange til staden. Luftgynger og karusseller, menagerier, lirekasser og den særdeles vittige Jakob aus Amerika, der fra en tønde udenfor Rasmus Beck i Nørregade med rivende tungfærdighed kunne få det utroligste bras solgt til den højstbydende. Bedst af alt var „Habermanns Hypodrom“ med overskriften „Reiten kann ein Jedermann im Hypodrom von Haberjahn“. Da

jeg var barn gik alle vore små skillinger til at ride der i manegen, 8 store heste plus en pony, rideknægte og et femmands blæseorkester med blanke messinginstrumenter udgjorde hele herligheden. Ved kassen sad lille tykke madam Haberjahn og ragede med sine pølsefingre pengene til sig, en utrolig stor pris: 1 hel mark for 4 ture. Damer red på damesaddel og fik et lille grønt fløjls-forklæde spændt om maven af rideknægtene for velanstændighedens skyld. Denne hypodrom med hele besætningen lejede min mor privat en hel time en formiddag og inviterede sine bekendte til at deltage. Det skal have været pragtfuldt, og godt mørbanket blev man i tilgift. Der var en del folk i byen, der var lidt forargede, at en dame kunne finde på sådan noget! – Det er snart 100 år siden!

„I min faders hus er der mange boliger“ sagde min far ofte. Senere gik det op for mig, at det var et bibelcitater. Jo, plads var der nok af, et utal af værelser, et kæmpekøkken, spisekammer på størrelse med en stue, barneværelse til drengene, et til pigerne, det såkaldte jernkammer, hvor fodtøjet blev pudset og foruden alle de andre stuer nogle pigeværelser på loftet. Der var altid 2 piger foruden konehjælp, 2 vaskekoner kom 2 dage i træk hver måned, jomfru Sørensen strøg det „fine“. Andreas Madsen i gården, altmuligmand, sørgede for rulningen. En tysk guvernante lærte børnene tysk, det var gavnligt at kunne lidt af sproget, inden man nødvendigvis skulle i tysk skole (hvor man ikke engang måtte tale dansk i frikvarteret på skolegården). Det var dengang, nu er alle de skarpe skel en saga blot. Det var herligt at lege på de 2 store lofter. Det ene blev håndskuret 2 gange om året, på det andet lå ældgamle egeplanker, nogle af dem gik til en brudekiste til mig i forbindelse med nogle gamle udskæringer. Der var et cementstøberi i gården i forbindelse med en oplagsplads, en lille have og en udstillingsbygning, inddelt i rum til fliser o. a. med døre forsynet med trådnet, det kunne ligne et rovdyrbur og gik helt ned i Præstegade, indtil det yndige gamle hus, hvor madam „Pustes“ boede. Sådan kaldte vi hende. På gaden måtte vi ikke komme, men der var som sagt plads nok til at

Winthers gæstgivergård på Møllepladsen

tumle sig, man kunne også besøge snedker Boisen lige overfor, han var så hyggelig. Jeg var mest optaget af hans ligkister, men turde ikke prøve at lægge mig i een.

Ved juletid blev der slagtet og grisen skulle være fra bageren, der fodrede sine grise med gammelt brød, og ikke fra fiskehandleren, de havde bismag af fisk. Dejg til småkager af alle mulige slags blev tilberedt i køkkenet, og Madsen kørte det hele på en trækvogn ud til bager Ritz i Nørregade, af hvem man for en dag havde lejet bageriet. Der stod så mor, mormor og pigerne og bagte. Kagerne kom i blikkasser, og en del af dem sammen med andet godt blev foræret til dem, der trængte til en god julekurv. Mor var en glad giver. Hver fredag kom „rø Mari“ om i Præstegade kørende med sin hest og en lille fladvogn, på hvilken der stod en stor

balje fyldt med havvand og levende fisk, nede fra Vilstrup Strand, og 1 eller 2 store torsk mødte døden på dørtrinnet til køkkenet. Så var man sikker på, de var friske. Friskmalet sennep blev hentet i et lillebitte hus på Jomfrugangen. Jeg ser endnu stuen for mig, et bord med grønt plydstæppe og en stor glaskumme med guldfisk, dem ville jeg gerne have ejet. Lidt længere hene var der en slikmutterbutik, en stor fristelse. Desværre ville hun aldrig overtage mine gamle skrivehefter, de var hende dog for snavsede (hun brugte papiret fra skrivehefter til at rulle om sirupsslik).

Line, vores gamle barnepige må jeg fortælle lidt om. Hun var lille, lidt taterpræget og elskelig. Hendes store lyst var at vaske og stryge om de mange børn i min fars hus og i stivet pragt promenere ungerne på gaderne. Hun

glemte at pynte og vaske lidt på sig selv. Min bror Poul havde den besynderlige vane at ville stå bag hende på stolen, og hun måtte så føre øllebrødet hen over skulderen bagud til ungen, så hun blev jo noget glasseret på forbredden. Når mor sagde til hende, at hun ikke behøvede at gøre så meget for de kære børn, svarede hun altid „och, de æ da kuns en niks for lille Line“.

Senere blev hun gift med Heine Thaysen, en af fars murere og flyttede ud i et lille stråttækt hus i „Bøndergårdene“.

Far havde fået overdraget et stort restaureringsarbejde ved domkirken, lige overfor vort hjem, det stod på i mange år. En nat vågner far ved at se en skygge dukke op og ned bag sengens fodstykke, bander sikkert lidt, og så fremtræder lille Line på skuepladsen. „Ja, herren må møj undskyld, men Heine æ it kommen og no tænker a, te han vist æ låst ind i æ kirk o no vil a be herren om å gå øver o se etter“. Og far greb den store nøgle og gik, men Heine var it i æ kirk, men å æ kro.

En morgen gik min far til banegården og møder en meget fin dame i stor hat med vajende fjer og flot korsetteret, een af de letlevende damer vor by kunne pynte sig med. Galant tilbyder han at bære damens kuffert, hun siger nej tak, men den høflige mand insisterede og de følges pænt ad, møder Heine og en anden murer, der hilser meget forbeholdent. Da han senere spurgte dem om grunden, svarede de, „at de richtnok it ku' tænk te des mester gik med sårn en dame å e gae –“, til fars store forbløffelse.

Line og Heine nåede at fejre sølvbryllup, de var afholdsfolk og der blev ved festen sunget passende sange, een af dem var „och om det fulde svin når lidenskaber ra-a-ser“.

Heine Thaysen fik med årene et sølvhvidt skæg og var en meget smuk gammel mand. En dag kommer lille Line grædende op til os. „och, lille Ellen, nu æ Heine dø, å do kan it tænk, hvo han æ et køn lig, å no ha a væt øver ved Fuglsang etter en spand is å sæt unne æ hoj a ham, te han ka hol sej køn te e begravls“. Hun havde sparet i mange år, at de kunne komme „i e Dø-kasten“ og få en flot begravelse. Det skete også. En fin sten blev sat med begge

navne, så skulle Lines dødsdato sættes på, når tiden var inde, alt var gennemtænkt, og graven blev passet som et spædbarn.

Hun ønskede at fortsætte Heines job som gadefejer hos os, og jeg ser hende endnu for mig, lille og krumbøjet, med lang slæbende nederdel, der udgjorde en del af fejningen, om hovedet en lille nusset klud og ovenpå en flad stråhat med en fjer på og „en lille buket violer, så er den it så sørgelig“, sagde hun. Hvor var hun rørende!

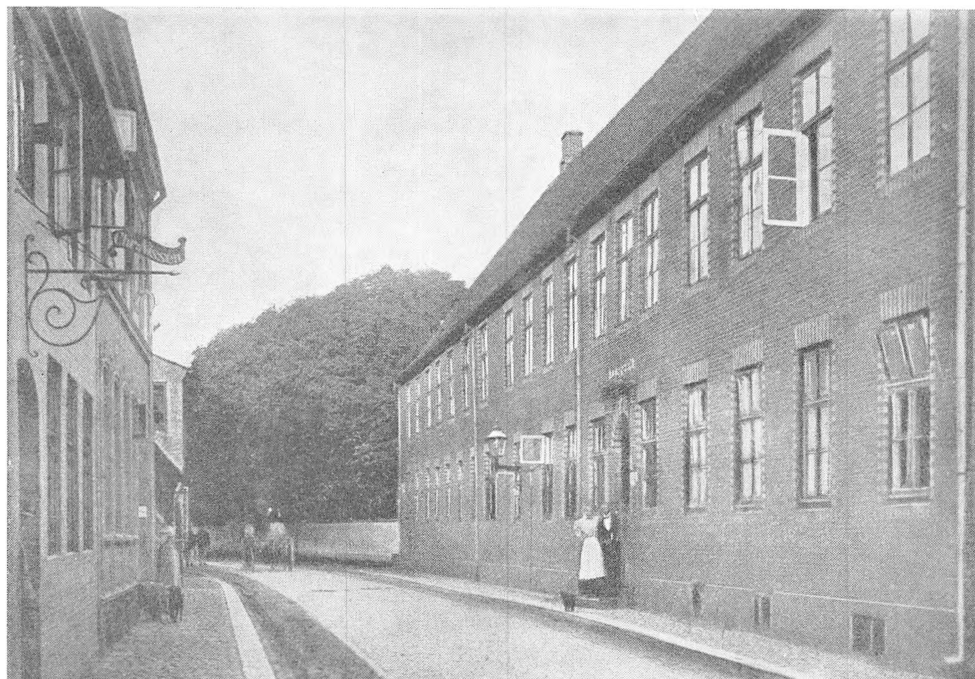
Min bror Henry blev døbt i hjemmet af nabopræsten, der i sin tale bl. a. sagde „ja, faderen er kuns et unøtvendich stykke møbel, han er kuns til at lukke portemonixen op“. Mor morede sig kosteligt – men far var dybt forarget. Det kneb ofte med vort kære danske sprog for de tysk uddannede præster. Heine, provstens lille søn, kom en dag til døren og sagde: „I haude vel ikke en kokkemand for mange, for vi haude een och den var grå, och nu haver den alt været borte i flere dage“. Desværre havde den lille grå kokkemand ikke tilsluttet sig vore høns i gården.

En vordende præst udbrød engang med megen fortrøstning til sine evner som taler: „Ja, når jeg først er på shtolen, så flyder det kuns fra mich – og jeg bruger aldrig papir“.

I petroleumslampernes tid – jeg var næsten syv år – tabte jeg en tændt lampe på gulvet, der brændte lystigt. Min mormor rev vinduet op til Præstegade og skreg „brand – brand“. Det blev det jo ikke bedre af. Ilden blev dog hurtig slukket, og et mægtig stort sort hul i gulvet blev synligt. Jeg var meget bange for min far dengang og gemte mig i et skab, da han kom hjem. Der var netop stor travlhed i huset, for min søster skulle have bryllup. Nu blev der lagt nyt gulv og indlagt elektrisk lys (1905), og det var virkelig et mirakel, syntes jeg. Dengang skulle man „karme“, altså age med hest og vogn de to minutter over til domkirken, man havde knap sat sig, så var man der. Da vi kom ud af kirken, kom for mig lille tøs det stolteste øjeblik i min lille verden. Der var lagt en rød løber over gaden til hjemmet, og henad den skred så hele bryllupstoget. Mange tilskuere stod på

Apotekergade nr. 310 – nu nr. 13

„Harmoniens“ hus og have i Gåskærgade i slutningen af 1800-tallet

begge sider. Min mormor, der var af en noget hidsig natur, stødte med sin stok til min bror, der var trådt op på hendes silkeslæb, jeg syntes bare, at alt var dejligt. Gadedøren var bekranset – det havde vaskekonerne besørget, der stod baljer med lorbærtræer som ved alle vore konfirmationer. Middagen blev serveret, væggene var beklædt med rødtjørn, og ind imellem lyste de elektriske pærer. I et rum ved siden af musice-rede selveste kapelmester Høhn, dog ikke i høj hat. Den og en havelock havde han på, når han dirigerede byens musikkorps ved de bedre begravelser, og når en kriger blev fulgt på den sidste vej. Han så herlig og selvbevidst ud, båret af musikkens toner. Af og til stak han taktstokken bagud. Krigerbegravelserne var noget særligt, de begyndte meget højtideligt med Händels Largo. Alle herrer i høje hatte gik pænt 2 a 3 i rækker – nogle salver blev skudt af over graven, og med friske marcher eller anden lystig musik vendte orkestret tilbage. Tyske soldater blev kommanderet i kirke om søndagen. Bryllupper, barnedåb – alt hvad der foregik i kirken, kunne vi se fra vore vinduer, det var herligt for børn og barnlige sjæle. Men da den strenge pastor Mahler ved en børnegudstjeneste sagde: „du, Ellen, står altid ved vinduet“ (han glemte vel, at han selv så over mod vore vinduer) gik jeg ikke mere til børnegudstjenester.

Vi havde en tysk guvernante, Fräulein Ehlers aus Hamburg, der skulle bibringe os lidt af sit ædle sprog. Hun var højst original, lille, tyk, lille hat med struds-fjer og stor lodenmantel, brillerne faldt ofte ned på den lille næseknold. Hun havde den idé, at små piger altid gik for tyndt klædt, selv var hun stoppet til med tøj: „ich mag es gern ein wenig völlig in den Hosen haben“. Jeg var desværre hendes yndling, så jeg måtte makke ret og blev belønnet med hane-kamme fra bager Reichardt. Da jeg kun var 5 år sagde hun: Vær nu sød mod mig, for jeg dør snart, og så skal du straks gå over til vognmand Møller i Smedegade og bestille en lukket vogn, så kan du køre bagefter mig, jeg vil ikke have, du bliver forkølet ved min begravelse. Da jeg som stor skolepige gik på gaden og på afstand netop så mit sværmeri, en primaner i den

røde Mütz – råbte hun fra anden sal af sine lungers fulde kraft: „Ellen, hast du auch eine warme Hose an?“ Det var frygteligt.

Vi var nu ikke så dygtige til at tale tysk i begyndelsen, og da en lærerinde tog fat i min lille søsters arm, råbte Anna højt „Au, Fräulein, Sie napfen mein Skind“. Da jeg var 14, skulle en stor mindededag for en eller anden majestæt fejres tilbørligt i skolen, vi store piger skulle optræde i hvide kjoler og med landets farver ned over brystet repræsenterende hhv. Würtemberg, Sachsen osv., og „Du, Ellen (på grund af højde og stort hår), du bist die Germania“. Oh, Deutschland! Store og svulstige ord og rim måtte læres udenad. Jeg var rasende, og dagen før forestillingen væltede jeg hele arrangementet ved at sige: „Jeg kan ikke, jeg vil ikke og jeg gør det ikke“. – Det blev dyrt for mig med utrolig dårligt „Zeugnis“ – og et extra år i samme klasse, – men jeg følte med stolthed, at jeg havde hævnnet mig.

Der var mange originaler i min barndoms by, der var sadler Zierau, der havde en udstoppet flot opsadlet hest i sit vindue i Lavgade. Hans kone var meget påholdende, hun sagde: „Man skal leve godt, min mand Willi og jeg vi deler et æg hver aften“. Gik den gode mand til Bierstunde i Bürgerverein, fulgte hun med, og når nogen kunne finde på at foreslå en øl nr. 2, sagde hun: „Mein Mann Willi er dankt“ – og drog så af med ham. Apropos Borgerforeningen i Slots-gade, der fejrede man „unser Kaisers Geburtsdag“ til langt ud på natten. Dagen efter så vi tandlæge Sach, der som tysk Reserve-Offizier flot og stram promenerede på gaden med seler svajende til højre og venstre, de var ikke nået op om skuldrene, det syn nød vi, for han var kendt for at være ret hård. Når han borede dybt og inderligt i en tand, spurgte han englesødt „tut es weh?“ og borede lystigt videre.

Aagaard – jeg tror, han boede i Ørums kælder – var så alsidig, han bar kufferter, om nødvendigt også ligkister og kunne også stå op i nogle nybetrukne lænestole og stampe dem lidt blødere til en sart pastorinde, han var lille, lidt hjulbenet og altid i luntetrav. I Nørregade residerede Lundbeck – min gamle ven. Om ham

blev der sagt, at han som en anden Robin Hood fordelte sine kul med lidt mindre i sækkene til de rige og mere i dem til småfolk. Han stod ved sin vinduespult med spion og kunne se, om en dame havde pæne strømper på, ellers kunne han finde på at sende hende et par. På Grave- ne kunne man i fotografens vindue beundre Lundbeck i perfekt tyrolerantræk.

Nu kommer vi videre om i Nørregade til en stor, smuk ejendom med en mægtig bred trappe indenfor, og den kom til at betyde noget for en lille hest, en isabellafarvet islandsk pony, der absolut skulle til juletræ hos min lærerinde i engelsk, der elskede dyr over al beskrivelse, og selvom hun var meget dygtig til at undervise os, hørte vi i hver time om alle hendes dyr. Havde man et eller andet godt med til hendes yndlinge, var man sikker på, at slippe for at blive hørt, eller man fik en god karakter. Det benyttede jeg mig meget af. En dag kom hun grædende til religionstimen og fortalte, at hendes Teddy, en dejlig stor Bernhardinerhund, var død. Hun var utrøstelig. Et af børnene råbte: Jamen, De kan da tage skindet af den til erin- dring. Nej, nej, det er da frygteligt. Når jeg så engang kommer op i himlen og der møder min Teddy „blutüberströmt“ uden pels, det holder jeg ikke ud.

Hun havde også 3 høns i sin spisestue, de sad på en stang under et gammeldags serverings- bord. En morgen fandt hun den ene død. Hun fortalte os om det sørgelige, og at hun havde kogt suppe på den, men da hun kom til at tænke på, at det var Marie, hendes bedste hø- ne, der havde lagt flest æg, kunne hun ikke spi- se den, og så havde hun foræret den til konen, der gjorde rent.

En køretur med „Prinzchen“ – sådan hed den lille islænder, var en oplevelse. Jeg var hjemme på ferie fra en kostskole i Hildesheim og blev inviteret til at komme med, efter først at få un- dervisning i, hvordan man skulle sidde, for ike at gøre dyret større ulejlighed. Bøj dig *langt* forover ved alle bakker og læn dig *tungt* tilbage når det går nedad, det bliver lettere for „klein Prinzchen“. I luntetrav gik det ud af byen, plud- selig stod hesten stille og dens ejerinde ventede

spændt på, om der skulle ske noget. „Musst du, Prinzchen, musst du?“ gentog hun i det uende- lige. Der kom ikke noget, og vi agede videre. Jeg fik en omhyggelig forklaring på, at man aldrig måtte forstyrre et dyr i presserende forretninger. Prinzchen var meget klog, når den ikke gad gå videre, stod den bare stille og hvilede sig. Ja, det tog flere timer at køre den smule vej til Viktoriablad, hvor vi fik store bøffer og øl, og hesten dejligt hø. Så gik det hjemad med sam- me fart. Alt imens var det bleven mørkt, og de gamle vognlygter måtte tændes. Det var lettere sagt end gjort, der var ingen stearinlys i den ene lygte, i den anden en ynkelig lille stump, der dårligt kunne ses. På Torvet stod en pikkelhue- prydet politibetjent, der brølede: „Lichter anzü- den!“ Jeg sagde høfligt, det har vi gjort, hvis De vil komme over på den anden side, kan De se det. Han brummede noget, men vi slap for vi- dere tiltale. Nu skulle jo det kære lille dyr spændes fra og bringes til ro. Der blev tændt flere lys, for det er en synd at lade det æde i mørke! Min eksentriske og elskelige gamle ven- inde så farlig ud i en sort, tætsluttende dragt med et utal af knapper og en nederdel, der gik helt til gulvet, alt rigeligt dekoreret med hestehår. På hovedet sad en sort bovler med et gummibånd, der trak det gråhvide foer ned over det ene øre som en halvmåne. På næsen en pinzenes, ligervis i gummibånd. Jeg var nu hel- ler ikke for køn efter de mange anstrengelser, og derfor sagde jeg nej tak til at glas vin på Høppners Hotel og skyndte mig hjem for at fortælle min far om den grinagtige tur.

Der var mange øgenavne den gang: Vand- Hansen, Trampel-Hansen, Ni-Hansen (N.I.), Hans Knast på Klingbjerg, Pott-Bojsen, Fedt- Boisen, Peter mæ æ Toch osv. Tegnelærer Hart- vig ved Latinskolen blev kaldt Fussel. Hans datter Thora var yderst eksentrisk både i sind og påklædning med Alexandrakrøller, bånd og store hatte. Hun skrev en bog „Die Träumerin von Helleby“ (den var lidt forstyrtet). Mærk- værdigvis blev den oversat til dansk, og forfat- terinden blev medlem af Dansk Forfatterfor- ening med teater-fribilletter. På den konto blev jeg inviteret til en forestilling i Betty Nansen-

Teatret, hvor hun i en pause med høj røst spurgte: „Frøken Christiansen, har De ikke haft oplevelser med mænd, De kan fortælle mig om, så jeg kan bruge dem i mine romaner og noveller?“ Ørerne på de omkringsiddende syntes at gro. Jeg gik aldrig mere med hende, selvom jeg er lidt teatergal.

Ved hendes mors begravelse standsede man nogle minutter ved afdødes hjem, hvor datteren resolut løste sig ud fra følget og rev 2 cykler, der stod ved huset, ud på gaden, på den ene var der malerbøtter og indholdet flød ud. „Det er doch forbudt at stille cykler ved vort hus“. Herefter gik toget videre til Gl. Haderslev kirke. Efter højtideligheden standsede frøken Hartvig bærerne og sagde: „Halt – en Øjenblik, moder vil også høre hvem der har sendt krans“, hvorpå hun læste samtlige kort op. Senere sagde hun blot ved at se ned i graven „ja, der ligger du ja godt, moder“ og forsvandt.

På Ribe Landevej stod der engang en lille træ-villa „Haus Hindenburg“, der boede gamle fru Magaard, lillebitte og mager, iført et lille slag, hvorunder hun bar sit dyreste klenodie, den mindste Pekingesser, jeg har set. Hun boede alene, men dækkede bord til 12 personer, flyttede sig daglig og var turen rundt bordet endt, blev der vasket op. Da hun engang passerede en noget kraftig herre, der stod bøjet ved et boghandlervindue, fik han af den gamle frue et ordentlig klask bagpå med ordene: „undskyld, lille De, men jeg har aldrig kunnet stå for sådan en r . .“

Jeg husker hende engang i domkirken, hvor vi sad oppe på en slags estrade (den er der ikke mere), – da smuttede den lille pekingesser fra hende, og der var stor uro, inden den kom under capen igen. Vi unger syntes jo det var sjovt.

Hendes svigerdatter var også noget for sig selv. Da hun en smuk sommerdag på Viktoria-bad i mangel af en badedragt iførte sig en god gammeldags særk med knapper på skuldrene og en solid sikkerhedsnål mellem benene. „Herrlich, wunderbar“, hun sad med udbredte arme og bøjede knæ og dyppede sin bagdel op

og ned i vandet. Dengang var dame- og herrekabinerne skarpt adskilte, og min lille søster blev dybt ulykkelig, da fruen forlangte, at hun skulle bringe den famøse, klaskvåde chemise hen til herreafdelingen: „Mein Mann möchte vielleicht auch noch ein schönes Bad“.

I min Haderslevtid stod en gravsten på Gl. Haderslev kirkegård (jeg ved ikke, om den findes endnu) med følgende indskrift:

Herunder hviler Støvet af Karen Lund, fød Laugesen, fød i Gildbjerg Lindlund Sogn den 1ste Mai 1792, død i Haderslev den 3die November 1842 i en Alder af 50 Aar, 6 Maaneder og 3 Dage. Hun efterlader en sørgende Ægtefælle og 4 uopdragne Børn, der heliger Hende dette Minde.

Baggrunden for ovenstående er såmænd en ny pinsehø, konen havde med hjem fra byen. Manden, en slagter i Storegade – uheldigvis i sort humør – brugte en økse, han netop havde i hånden, til at hakke den fine hø i stykker. Konen hængte sig derefter på loftet, og den stakkels mand meddelte på Rådhuset, „at de havde haft en lille malør“. En sørgelig historie, men den skal være sand.

I gamle dage – i modsætning til nu – så man meget på, om der blev taget tilbørlig hensyn til ens værdighed og anseelse. Et sted i byen var der fint kaffe-selskab med mange damer. Een af dem rejste sig op og sagde: „Ja, så sejer a tak for kaffe, lille fru, æ folk var fin, å æ updækning va fin, det hele va fin, – men, etter oller o anciennitet ku’ min svigerind’ o a ha’ tilkommen å sit i æ sofa“.

Mon jeg ikke skulle slutte her med at fortælle om min oldefar Wægers bror, han var lige så tysk som oldefar var dansk. Denne bror foranledigede opsat et „Forargelsens hus“ på Gravene, det kaldtes „Wægers Minde“, det var nok kun af træ, men alligevel!

I håb om, at mine „minder“ ikke vil vække forargelse og

med venlig hilsen

Ellen Gunder Faber.

Det var i Bøllemoses Tid

NICOLAI SVENDSEN FORTÆLLER

Da vi i 1939 bad amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen, Tønder, om at sende os minder fra Haderslev-tiden, specielt fra „Harmonien“, sendte den tidligere redaktør af „Dannevirke“ „Modersmaalet“ følgende:

I 1904 var jeg bleven redaktør af det historisk navnkundige „Dannevirke“, en stilling, som var ikke så lidt krævende.

Det var derfor kun naturligt, at jeg straks mødte en vis kølighed, og at jeg snart fik på fornemmelsen, at jeg – kun tredive år gammel – ikke uden videre kunne regne med at blive akklimatiseret i det noget eksklusivt samfund, der hed „Harmonien“, og som jo uægtelig ejede en tilsvarende historisk berømmelse, der gik tilbage til Frederik den syvendes dage og hans joviale optræden blandt byens borgere og deres fruer oppe i den hvide sal, hvor hans buste endnu bevarer mindet om denne begivenhed.

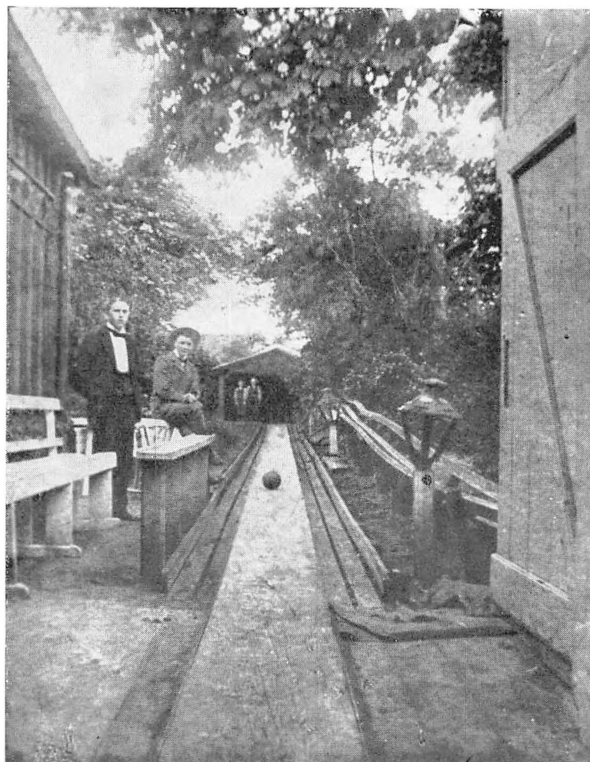
Min fremtidige position i byen og i „Harmonien“ ville, efter hvad der blev sagt til mig, være noget afhængig af, hvorledes jeg blev modtaget af „Harmoniens“ faste daglige gæster, som i nogen grad skabte stemning for og imod folk, som kom udefra. Til dem hørte blandt andre Martin Lundbeck og hans nærmeste omgivelse, en kreds af originaler, nogle af dem særlinge, der trivedes godt i datidens atmosfære af stilstand. Jeg var derfor spændt på, hvad der ville ske, når jeg blev stedt for denne mærkelige mands åsyn. Som jeg så ham første gang vi mødtes, har jeg set ham i samme stilling mange

hundrede gange senere. Martin Lundbeck, grosserer i kul og jernbjælker „i alle gangbare dimensioner“, sad lidt sammensunken ved det runde bord i den gamle, af tobak og allehånde spirituosa duftende skænkestue med benene strakt ind under bordpladen og hænderne i bukselommerne af læder, den ene raslende med småskillinger, prøver på hesteskosøm og andre til branchen henhørende vareprøver. Lidt inkvisitorisk og ildevarslende hvilede hans blik et øjeblik på den fremmede, da jeg trådte frem for ham. Men vi blev snart gode venner, og venskabet varede ved, så længe han levede, og jeg tror, jeg har kendt ham bedre end de fleste. Jeg har således også lagt mærke til en anden side af hans tilværelse eller dobbelttilværelse, nemlig den, der gav sig udslag i godgørenhed i stilhed, og om sommeren på den tid, da solen stod højt på himlen, når han indbød sin søster, en højt dannet dame, og hendes veninder til et badeophold på sild eller til en rejse til Sydtyskland, eller når han tog en af sine gode venner med til Norge. Ved en sådan lejlighed optrådte han som den fuldendte og rejsevante verdensmand.

Da Bøllelose, med hvem jeg stod mig godt, og som derfor med ængstelse havde overværet mit første møde med Martin Lundbeck, så, at alt føjede sig efter ønske, råbte han med sin læspende Stemme hen til disken, hvor husets brave altmuligmand, Rasmus Mosegaard, stod med opsmøgede ærmer og vaskede glas: „En omgang

Af de tre herrer, der her sidder i „Harmoniens“ gamle skyggefulde have er manden i midten boghandler Carl Nielsen og drengen tilvenstre hans fireårige søn

Keglebanen i „Harmoniens“ gamle gård i Gåskærgade

Schorlemorle! Vi skal klinke med redaktøren!“ „I kan vel vent, te a æ færre me mi glas!“ lød den tiltalte opvarters svar på et snøvlende Stepping-sprog, ganske uinteresseret og uberørt af situationen. Lidt efter kom han imidlertid i sin slæbende gangart over gulvet med de tre glas, og de to gamle hilste broderligt på den ny mand.

Martin Lundbeck var således ligesom mange andre af „Harmonien“s stamgæster et særpræget menneske. De dannede så at sige husets levende inventar. Her havde de følt sig hjemme fra ungdommen af, og som den faderlige ven af dem alle optrådte den elskelige Bøllemose, „Bedstefar“, som de unge kaldte ham. Martin Lundbeck og hans stalbror Christian Leisner var et par typiske repræsentanter for denne samling bedsteborgere, og jeg skal derfor til slut nøjes med at tegne en lille skitse af dem:

De havde også i deres ungdom lidt af udlængsel under de trykkende nationale kår. De drog derfor ud i den vide verden, Martin Lundbeck til Kalifornien, hvor han opholdt sig i fem år, mens Leisner blev sømand og pløjede oceanerne. Men ingen af dem fandt derude den lykke og virksomhed, som de måske engang havde drømt om, og nu var de så ikke så lidt desillusionerede havnede her ved „Harmonien“s runde bord i den tilrøgede skænkestue. Lundbeck oparbejdede en solid, omend meget ejendommelig forretning, der afkastede et godt årligt overskud. Leisner, der en tid lang havde været gæstgiver i den sydlige del af byen, ejede et lille udsalg ude i Storegade og nød sit beskedne brød af det.

Mens Lundbeck til daglig gav rollen mut og tvær som Misanthrop, måtte hans ven Leisner nærmest betegnes som fatalist, der tog livets tilskikkelser, som de nu engang føjede sig. De så begge med en vis skepsis på det unge danske røre og foreteelserne på „Højskolehjemmet“, og det gjorde mange af det gamle slægtled, der samledes her. De holdt trofast til i „Harmonien“ og levede i minderne. De forstod ikke, at tiden var ved at blive en anden og derfor blev deres horisont så snæver. Men de var gode danske mænd, som ved deres overleverede trofast-

hed havde deres betydning – ofte i al deres besynderlige småtskårenhed og naturlige konservatisme –, og derfor har de også deres historie som et overgangsled, der ikke bør glemmes.

Det er en lun eftermiddag midt i højsommeren, at vi gør et kig ind i „Harmonien“s have i det herrens år 1905.

Udefra trænger ingen lyd indenfor den høje mur og de gamle træer, som skærmer haven mod alt uvedkommende. Ikke så meget som en vogn rasler ad Gaden derude. Biler er så godt som ukendte, og bøndernes køretøjer kommer ikke til staden på denne årstid.

Solskinnet falder hen over nogle grusede gule gange, over et par uglejede plæner og noget spraglet buskads i udkanten.

Henne ved den store veranda, der er tilsluttet hovedbygningen, sidder Martin Lundbeck og Christian Leisner ved et havebord og er som sædvanlig gerådet i småskærmydsel om ingenting, mens de fra tid til anden nipper til en genstand, som Mosegaard har sat hen til dem.

– Dengang jæ var ude i Kalifornien, da var der jordskælv, begynder Lundbeck en fantastisk beretning fra Stillehavskysten.

– Hold op med den, Martin, jæ har hørt den historie så tit, og du fortæller den anderledes hver gang –, indskyder Leisner, jæ tror it på den.

Der opstår en pause.

– Jæ har engang våren styrmand, siger Liesner så og vil fortsætte, men afbrydes af Lundbeck:

– Ja, på en pæreskude, Krisjan.

Nu er Leisner fornærmet, men lidt efter drejer han samtalen i anden retning:

– Skal du snart ud at rejse, Martin? spørger han.

– Ja, til Montenegro; men jæ vil it ha dig med.

– Hvor er det henne, Martin?

– De veed jæ it.

– Ja, det er ingen søstad, for ellers havde jæ våren der.

Bøllemose er sunken ned på en stol. Han sidder med hænderne foldede over den guldknappede stok og halvsover, så hovedet hælder ned

mod brystet, men vækkes ved et kvarterslag fra uret ovre på Fruekirke, der kan høres over hele den gamle bydel, og som varsler om livets forkrænkelighed.

Ellers er der intet, der forstyrrer denne ensomhed, hvor alt synes at stå stille. Ved et par borde længere fremme har nogle borgere taget plads og begyndt at spille kort. Andre kommer efterhånden dryssende fra kontorer, butikker og værksteder, eftersom det lakker henad eftermiddagen, og skyggerne ved budskadset bliver længere.

Mosegaard har kun ringe fortjeneste. Han står med et håndklæde, der engang har været hvidt, over armen og kigger nyfigent i folks kort:

– Du glemte at spille spar, Juhl! Eller: – De skulle nu have ladet den trumf gå i tide, dyrlæge!

Det hele former sig som en småborgeridyl, som vi i vore dage gerne ville have set optaget på film.

Så åbnes portlågen i muren derhenne, og sammen med grosserer N. D. Riis fra den landskendte gamle forretning nede i Bispegade kommer en engelsklædt herre med spændstige skridt hen imod de forsamlede.

Alle med undtagelse af Lundbeck og Leisner henne i baggrunden rejser sig og byder den fremmede velkommen. Man har meget at spørge om, og der er meget at fortælle. Ensomheden er pludselig bleven brudt på en mærkelig måde ved dette besøg.

Det er nemlig selve Mister Scott fra Kina, et skud af den bekendte Skøtt-slægt fra Haderslev. I sin ungdom drog også han ud i verden for at søge lykken, og han synes at have fundet den. Nu lever han som storkøbmand i Hongkong eller Shanghai. Men hvert år eller hvert andet vender han hjem til sin barndomsby, til det lille samfund, der i dag er samlet her i „Harmonien“s have, og som trods al rigdom og storhed derude udøver en så dragende magt på hans sind.

Hvad der derefter hændte, var den rene tilfældighed.

Der kommer så sandelig atter en fremmed derude fra gaden. Det er Danmarks store journalist Franz von Jessen, som for kort tid siden via Østasien er vendt hjem fra sin sælsomme rejse som krigskorrespondent i den russisk-japanske krig.

Da de to nyankomne får øje på hinanden, lyder der et udråb af forbavselse fra begge parter. De er nærved at omfavne hinanden. For et par måneder siden var Franz von Jessen derude i Østen sin landsmands fejrede gæst. I dag mødes de i „Harmonien“s have. Også for pressemanden udgår der fra denne plet med sine mange minder en tiltrækningskraft, som holder sig ved siden af alt det store, han har mødt, hvor verdenshistorien blev til.

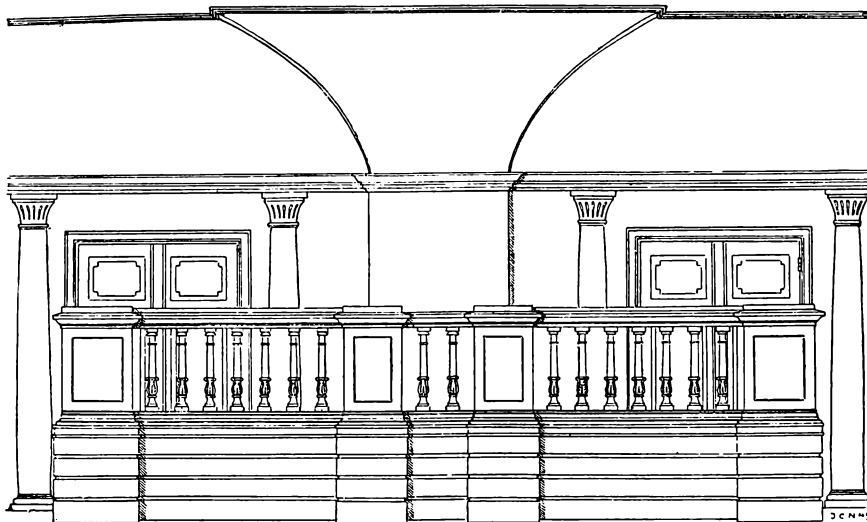
Men for de jævne borgere, der denne eftermiddag var samlede her i haven, kom denne oplevelse som en mærkelig luftning ude fra den store verden, der for en gangs skyld gav tankegang og samtale en anden retning og for en stund brød tilværelsens ensformighed. Og for den, som iagttog dette optrin, var det et vidnesbyrd om, at der gives noget, der kan se så ubetydeligt og småtskåret ud, men som dog indebærer en værdi, der overskygger alverdens rigdom og herlighed: Hjemstavnen, dens minder, og dens historie.

Der var noget af en hengemt følelse, som begyndte at bryde frem i Martin Lundbecks indre. Men så rejste han sig og hviskede: „Krisjan, lad vos gå!“ Med små trippende trin forsvandt han gennem verandaen, over den lange gård og ind i den mørke, tomme skænkestue, fulgt af sin trofaste stalbror Christian Leisner.

De satte sig stille ved det runde bord. Så lagde sirstnævnte næven tungt på pladen og sagde:

– Ja, der var engang, da vi var unge, Martin! Det lød som et suk.

Så henfaldt de begge til tavshed.

Den gamle Musiktribune i den hvide Sal

HARMONI-MINDER

Mit første møde med „Harmonien“s gamle røde gård i Gåskærgade kan dokumenteres med to fotografier fra 1908. Jeg har altså kun været 4 år, da jeg første gang oplevede det gamle klubhus.

Anledningen var den, at min fader havde taget vor husfotograf, bogbindermester Münster, med hen i Gåskærgade for at fotografere det kendte sted til postkort – og så fik jeg lov til at komme med – også på billederne.

Husker jeg noget fra dette første møde? – Kun en ting – en for mig indtil da ukendt mærkelig duft af spiritus og tobaksrøg – vi har altså også været inde i skænkestuen. –

Mit næste møde med den gamle røde gård fandt sted ikke så mange år efter, og denne gang åbnedes fløjdøren ind til den skønne hvide sal og til et helt nyt begreb „Damer“.

Jeg var kommet i danseskole – ikke blot for at lære at danse, men så sandelig også for at lære gode manerer.

„Damerne“ – bonde- og borgerdøtre fra 6–10 år sad i rad og række op mod langvægen ud mod Gåskærgade – vi „Herrerne“ ligedan – men på den modsatte side.

Med beherskede skridt skulle vi så på et tegn fra dansemesteren gå over gulvet og med et elegant dybt buk „inclinere“ for vor „Dame“ – „Aufforderung zum Tanz“. – –

Men før vi fik lov til at lægge armen om den skønne og tage de første dansetrin, måtte vi lære at gå rigtigt – bl. a. ind af en dør – banke på, lukke stilfærdigt op – og lukke igen med ryggen mod døren og front mod det rum vi trådte ind i!

Jeg erindrer ikke mere, hvad danselæreren hed, han var en slank herre med mørkt hår og do. flot mustache, med sin sølvknappede ibenholtstok markerede han dansetakten ved stød i det blanke parketgulv.

Det hele sluttede med et afdansningsbal – vi „Herrerne“ i blå matrostøj og hvide glacéhandsker – ved sådant festbal kunne man ikke tage på „Damerne“ med de bare næver. – Aftenens traktement var forloren skildpadde – om jeg fik lov til at nyde denne ret uden glacéhandsker, erindrer jeg ikke.

Skal jeg sætte en overskrift over denne del af min „Harmoni“-tilværelse, må det blive „Polka Mazurka“ thi det var den dans, der fangede mig mest.

Så kom 1914 – den første verdenskrig brød ud og festens kærtter slukkedes i fire år.

Det næste lyse minde jeg har fra „Harmonien“ er mødet med studentersangerne i 1921. Studentersangerne er et stort og smukt kapitel i „Harmoniens“ historie. Deres besøg i Sønderjylland går langt tilbage i tiden og var navnlig før 1914 en stor og opmuntrende oplevelse for de danske Sønderjyder.

Dengang – under fremmedherredømmet – kom de unge budbringere af den skønne men her forbudte danske sang til et af Preussen åndelig mørkelagt land. Det var befriende øjeblikke, når den flerstemmige sang klang i salen på „Harmonien“.

Vi vil standse her et øjeblik og gå tilbage til 1881 for at genopleve hint festlige møde som studenterne og „Harmonien“ havde. Det er en af studentersangerne der fortæller – og som var med igen 40 år senere i 1921.

„Tidlig næste morgen gik turen frem mod Haderslev, efter en uendelighed af hurraråb og blomsterbuketter, gennem den frodige, skønne egn. – Overalt venlige ansigter og glade hilser. – Just som vi kørte forbi en bondegård, så vi et lille dannebrogflag flyve til vejrs som en kæk varm hilsen, men ved foden af flagstangen stod en dreng rede til at fire flaget ned, hvis der skulle vise sig en gendarm.

Dybt inde i en skov var der af vore Haderslev-værter, som var kørt os imøde ved Østergaard, arrangeret en ganske fortrinlig frokost. Lejrede i græsset, på træstubbe og vogntrin, vederkvægede vi os og stiftede nye venskaber, champagnen knaldede, sange og taler klang under de friske bøge, og stemningen nåede sit højdepunkt, da Tolderlund sang: „Du gamla du friska, du fjällhöga Nord“, og alle med blottede hoveder sang omkvædet „Och jag vill lefva, jag vill dö i Norden!“

Efter en lille visit hos møller Boysen i den henrivende Tørning Mølle, hvor der under frugttræernes blomster på den gamle slotsbakke igen måtte tømmes bægre, gik det i susende fart til Haderslev, en lystig, blussende skare på tætlæssede vogne.

Den i den tidlige morgen påbegyndte hen-

synsløse benyttelse af stemmerne afsatte tydelige spor i vore præstationer ved den om aftenen afholdte koncert. – – Imidlertid sang vi os op, og der begyndte at komme liv i koncerten.

Da sås pludselig en gendarm med pikkelhue på hovedet skride frem og placere sig langt fremme i salen lige foran tribunen. Der kom lidt røre i publikum og blandt sangerne, og gendarmen kastede bistre blikke til alle sider. Alt gik roligt, indtil vi i „Olaf Trygvason“ sang: „spejder over hav mod Danmark“, da hørtes der et kort og skarpt ordskifte mellem gendarmen og nogle i nærheden siddende mænd, hvorpå gendarmen begav sig til landråden for at melde, at vi sang ophidsende sange. Han har næppe fået noget for sin ulejlighed, thi kort tid efter kom han igen endnu mere bister og tog plads ved sangernes aftrædelsesværelse. Da nu den intet anende Dreyer kom gående med en munter latter, styrtede den nidkære retfærdighedens håndhæver sig over ham, affordrede ham navn, bopæl og alle mulige oplysninger og noterede ham med den bemærkning, at han vel måtte erindre, at han var i Tyskland og ikke i Danmark. Der kom forresten ikke mere ud af den sag.

Senere festmåltid og bal til langt ud på natten. – Klokkeren 6 næste morgen afsted til Tønder.“

Tilbage til 1921.

Det var en vidunderlig lun sommeraften, overalt i havens gamle store trækroner er der hængt kulørte lanterner. I en beretning fra dengang hedder det:

„Ved 7–8 tiden samledes „Harmoniens“ medlemmer med familie og gæster i den gamle, hyggelige have, der i al sin sommerpragt blev en vidunderlig ramme om festen.“

Der havde været kirkekoncert om eftermiddagen – „men dagen fik sin kulmination i „Harmoniens“ havefest, i hvilken dansk studentehumor og national ånd indgik en forening, hvorom sommeraftenen lagde sit trylleri, så den bares af en særegen stemning, som ingen af deltagerne vil glemme.

Så kom aftenens overraskelse. Værter og gæster bænkedes mellem hinanden og punche-

bollerne kom på bordene til et rigtig studentersold på god gammeldags maner.

Og hertil kom mødet mellem studentersangerne og deres gamle kammerater, bl. a. professor Jessen – der i sin tale fremdrog minder fra dagene i 1881 – „Endnu klinger i vore hjerter minderne fra dengang. Dem gemmer vi, så længe vi overhovedet gemmer noget – således som vi gemmer de blomster, vi dengang fik af de sønderjydske piger“.

Der blev sunget – der blev talt. – Denne del af festen sluttede med, at studenterne sang „Vort dagværk er til ende“ forstærket af to gamle sangere, professor Jessen og forstander Skat-Rørdam.

Men endnu fik direktør Callø ordet – talte for professor Jessen, den evig unge sanger, der var her og sang for vore fædre for 40 år siden, og som nu stod ung og munter iblandt os, det bedste bevis for sangens foryngende magt.

Endeløs studenterrubel hilste denne tale, og begejstringen udløstes først, da studenterne fik professoren op i guldstol og syngende bar ham rundt i haven.

Således sluttede punchesoldet i den gamle have, men nu gik man ind til ballet – i to sale dansede man til fuglekvidderen i de gamle kastanier mindede sangerne om, at „der er en dag i morgen“. –

Studenterne selv beretter, at „Stemningen blev livligere og livligere – gode og muntre ord blev talt, og sangen lød langt ud på natten – man hørte kvartetsang på gaderne og rundt i hjemmene.“

Senere blev det min opgave at arrangere studentersangernes møder med „Harmonien“ – således i oktober 1955, en af de sidste gange vi havde det store kor i vor klub.

32 sangere kom der, og de skulle alle indkvarteres hos medlemmer af „Harmonien“ – og blev det. – Det var fornøjeligt når man – som dengang – kom med hele flokken ind i kaminstuen, hvor værterne store skare stod og ventede og ved navneopråb fordelte sangerne til danske hjem over hele byen.

Dette samvær med studentersangere og værtsfolk, der begyndte i hjemmene længe før kon-

cert og bal – og varede til næste dag – kan kun betegnes således: Festligt – lødigt – hjerteligt.

Det skete jo også, at vi begav os med hele studenterkoret ned til vore landsmænd i Syd-slesvig.

Vi springer frem til den 23. februar 1929 – „Harmoniens“ store karneval: „Fra Haderslev til Paris“.

Den gamle røde gård er indvendig forvandlet til ukendelighed. Søjlesalen er bygget om til katakomber, i den hvide sal er hele langvæggen ud mod Gåskærgade afdækket og her har malermester Guldbrandt med pensel og farver fremtryllet et panorama over Paris. De to fløj-døre ind til salonerne var forvandlet til to portaler til de kendte parisiske revyteatre „Moulin Rouge“ og „l'enfer“, og foran musiktribunen står en illumineret model af Eifeltårnet, der næsten går fra gulv til loft – udlånt af bilfirmaet Citroën. – Originale kæmpeplakater fra parisiske revyteatre, bl. a. „Moulin Rouge“ og „Folies Bergère“ pryder væggene i salonerne, og i dagens eller om man vil – nattens anledning er der udgivet et karnevalshefte. Denne opgave var betroet mig. Penge var der ikke mange af – der kunne ikke blive råd til store dyre klicheer – og det store hefte skulle næsten udelukkende bestå af karrikaturer af kendte „Harmonister“, hvad gjorde man så – man byggede af kasserede rammelister og et stykke gaze en håndduplikator, tegnede medborgerne på stencils – omslagsmotivet blev skåret i linoleum – og så var det store hefte klar til trykning.

Muligvis har „Harmoniens“ personale – som ved tidligere karnevaller – ligget på loftet over den hvide sal og gennem ventilationsristerne kigget ned på det løsslupne pariserliv.

Lad mig ikke glemme juleballerne – der var to – et for voksne og et for børn. De voksnes julebal blev helst henlagt til 2. juledag for at de voksne børn, der var hjemme på ferie, kunne nå at komme med og træffe venner og kammerater, som de kun så ved denne lejlighed, der var mangt et hjerteligt gensyn. Det begyndte – det dengang det var på sin højde – med festmiddag i den hvide sal – damerne i

3. En Danekvinde vi nu ser
af den slags, vi kan lide!
Al surhed muntert bort hun ler
trods krig og sorg og kvide.
Ja, det er både sandt og vist
„Humørforsikringsspecialist“
hun burde kaldes først og sidst
og hædres med medaljer!
(Fru Inga Boysen, Baltica)

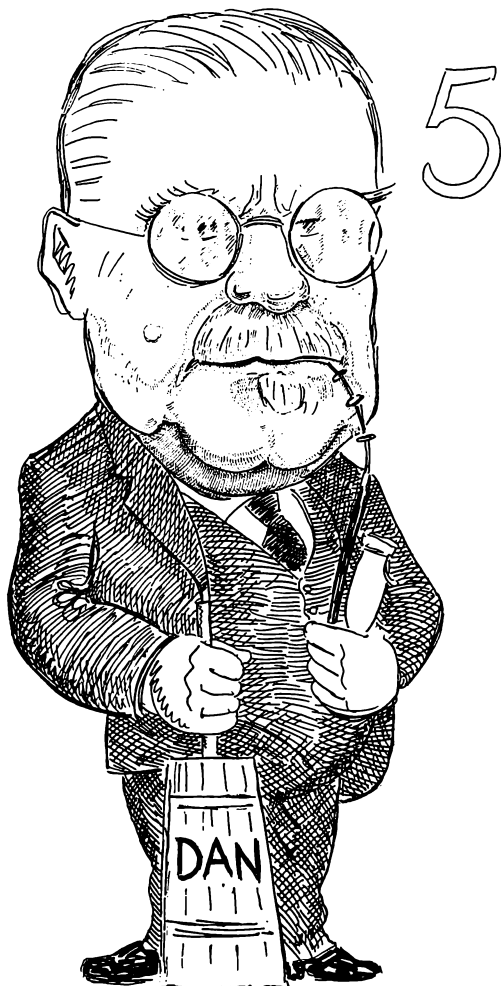

4. En læge – jamen meget mer
er dette ansigts ejer,
han også hjemstavnsforsker er,
med dialekt han leger.
Hvis du er syg – så gå til ham,
han ordinerer nemlig Dram,
og den er både høj og stram,
så du bli'r nok kureret!
(Læge Meyer Petersen)

HVEM HVAD HVOR hed dette afsnit af „Harmonien“s skæmteaften i 1941. Her ses 4 eksemplarer fra denne nye form for revu-underholdning. Teatersalen var stuvende fuld – alle havde fået udleveret en trykt sang på 10 vers, der svarede til lige så mange meter høje karrikaturer af kendte Haderslev-borgere, der en efter en fremvistes på scenen – og publikum sang verset, der passede til tegningen og skulle så gætte, hvem det var, de så på og sang om.

silkekjoler med slæb – herrerne i kjole og hvidt, officerskorpset i gala, jo, der var stil og festivitas over aftenen – og når Schultz-Petersen,

Tyrstrupgård, ved desserten holdt sin elegante tale for damerne – kunne man simpelthen ikke få det bedre.

5. Den mand, der vises for os nu,
af margarine lever.
For øl og snaps han har en gru
for cognac og genever!
Har du af sprutten fået nok,
så meld dig til hans hvide flok
og bær dit kor og afsky grog,
så er du ret hans broder!
(Margarniefabrikant Eilersen)

6. „Vi skal ha' mere ud af lidt!“
Er denne mands parole.
At tabe mødet – det er skidt,
vi på os selv må stole!
Hjulene de skal i gang,
så de kan snurre dagen lang,
så bli'r det godt i Danevang,
så kan man møbler sælge!
(Snedkermester Hans Adolphsen)

Og så var der børneballerne – med eventyr-
optog – spil fra scenen og meget andet lysteligt.

Lad os slutte dette tilbageblik med Harmo-
niens Skæmteaften lørdag den 22. marts 1941.
Vort land var besat af Hitlers hære – det gav
denne revy en særlig dyster baggrund – men vi
var et par stykker der mente, at netop nu skul-
le vi have det slesvigske lune – kendt fra frem-

medherredømmets dage frem. Det blev til en
aften med satire og sang i 14 afdelinger.

På programmet står: „Medvirkende Harmo-
niens Acteurs og et særligt udsøgt orkester.
Tekst og musik: For størsteparten hjemme-
vævet.“

Dermed var Harmoniens Acteurs kommet
til verden – og de blev gennem mange år et

skattet punkt på „Harmoniens“ forlystelsesprogram.

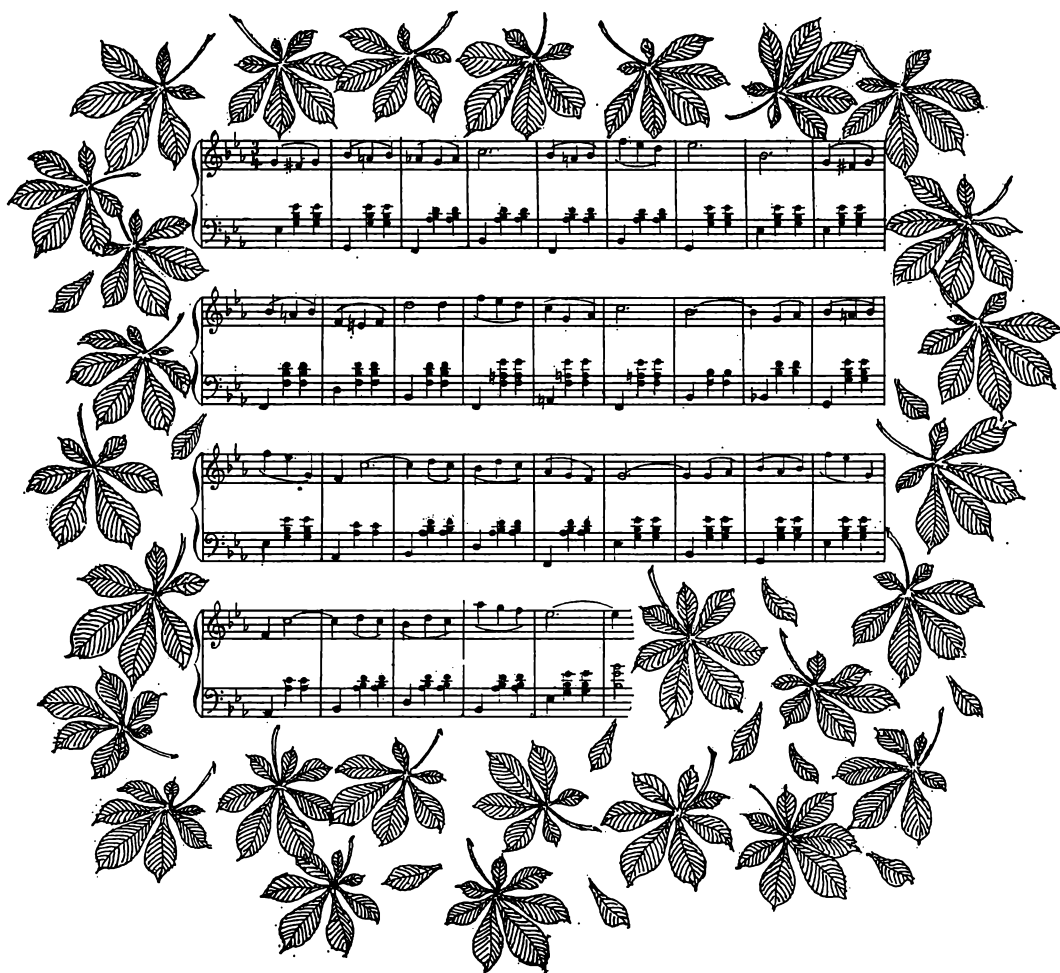
Denne aften bragte også noget helt nyt indenfor revy-genren. Normalt synges den satiriske revyvis af en kunstner fra scenen, den aften blev det publikum, der sang den, altså: Satirisk alsang. Afdelingen hed: Hvem Hvad Hvor. Det hele var arrangeret således: Oppe på scenen blev der stillet en vendetavle med 10 kæmpe-karikaturer af kendte haderslever – ansigterne var tegnet så store op, at de kunne ses i hele salen. Publikum fik udleveret en trykt sang med 10 vers, hvis numre svarede til dem på tegningerne på scenen – både tegning og vers røbede personens særlige karakteristika – men ikke navnet – så skulle man gæt-

te, hvem det var man så på og sang om. Efterhånden som man bladede de 10 karikaturer igennem og dertil sang de 10 vers.

Det var ret så fornøjeligt at se publikums reaktioner, kun få ansigter blev til et stort spørgsmålstegn – der dog hurtigt forvandlede til smil og latter – når naboen sagde, jamen kan du da ikke se – det er jo da N.N. Det blev en succes. Der var stuvende fuldt hus – en sang som Sømandens vise – sunget af Hans Fahren-dorff – vakte jubel – den var farlig, vi havde takseret den til mindst 14 dages hæfte – men vi slap.

Vi lader disse minder klinge ud i nogle valse-takte fra denne Harmoniens skæmteaften.

J. C. Nielsen.

*Selskabet »Harmonien«
ønskes hjertelig til lykke
med de 175 år*

HADERSLEV BANK

SPAREKASSEN
HADERSLEV

HANDELSBANKEN
I HADERSLEV

FÆLLESBANKEN
HADERSLEV

ANDELSBANKEN
HADERSLEV

SYDBANK
HADERSLEV

HADERSLEV CREDITBANK

*Selskabet »Harmonien«
ønskes hjertelig til lykke
med de 175 år*

HADERSLEV AMTS LANDBOFORENING

HADERSLEV MÆLKECENTRAL

